

SPOLOČNOSŤ A JEDNOTLIVEC

Spoločenstvo je spojenie ľudí, ktorí patria k jednému celku, priznávajú sa k nemu, majú pred sebou spoločný cieľ, predstavuje teda zväzok jednotlivcov, individuálnych členov. Rodinné spoločenstvo tvoria všetci jeho členovia, obecné spoločenstvo všetci obyvatelia, ktorí v obci bývajú, štát všetci občania, jeho obyvatelia. Všetci, či už patria k tomu väčšiemu či menšiemu spoločenstvu, majú niečo spoločné: spoločné potreby, ciele, spájajú ich teda viacnásobné zväzky, a tieto potreby a ciele vytvárajú spoločenstvo, ktoré ich v sebe zahŕňa. Každé spoločenstvo teda zväzuje svojich členov, a aby bol tento zväzok pevný a každý člen si svoju príslušnosť k nemu uvedomoval, musí byť toto spoločenstvo niekým reprezentované, zosobnené. Rodinné spoločenstvo predstavuje čeládný otec, hlava rodiny, spravuje ju zvnútra a v rozličných záležitostiach, napr. pred súdmi, ju reprezentuje navonok, spoločenstvo obce predstavuje obecný úrad, stará sa o to, čo obec potrebuje, čo je pre ňu dobré, reprezentuje ju pred inými i pred zákonmi. Spoločenstvo štátu predstavuje a zosobňuje vláda, vladár, panovník. Vláda sa stará o všetko, čo spoločenstvo potrebuje, predkladá, potvrdzuje či určuje všetko, čo má vstúpiť do všeobecnej platnosti, v mene potrieb svojho štátu rokuje s inými štátmi, bráni svoj štát pred vonkajším nebezpečenstvom, uzatvára či už krátkodobé alebo trvalé spojenectvá a kontakty s inými štátmi. Ak má byť teda spoločenstvo skutočné, musí mať jednu spoločnú vôľu, a tá vôľa, tieto spoločné túžby sa vyjadrujú zákonmi, pravidlami, platnými vo vnútri spoločenstva. Zákony a pravidlá so spoločným cieľom sú dušou spoločenstva, bez ktorej by nemohlo existovať a s ich zánikom by sa samo rozdrobilo na kúsky. No ak je toto dušou, životnou silou spoločenstva, bez ktorého by nemohlo existovať, je samozrejmé, že sa všetci členovia tohto i každého iného spoločenstva, ktorí v ňom chcú žiť, musia týmto pravidlám podriadiť, uznať ich za svoje a dodržiavať. Z povedaného jasne vidno, ako vysoko stojí spoločenstvo nad jednotlivcom, nad individuálnou osobou.

Spoločnosť bezpochyby stojí nad jednotlivcom, pretože v sebe všetkých jednotlivcov aj zjednocuje, a predsa sa skladá iba z jednotlivcov, pracuje pre nich a pomáha im vo všetkom dobrom, čo je v jej silách, a teda aj musí jednotlivca uznať vo všetkom, v čom má skutočnú hodnotu, v tom, čo má rozumné v pláne a čo oprávnene žiada. Ak sa to stane, spoločnosť a jednotlivec sa dostanú do súladu a vzájomne sa vyrovnajú, kým však nastane ten čas, je potrebné vynaložiť veľký kus práce a ubehne veľmi veľa času. Spoločnosť nie je hneď jasná, určitá, vymedzená, jednotlivec nie je

od začiatku rozumný, spravodlivý, osvietený, preto ho spoločnosť zanedbáva, odstrkuje, nepekne s ním nakladá, alebo jednotlivec prekračuje mieru slušnosti, bočí od spoločnosti, prieči sa jej, preto medzi nimi vypukajú konflikty, ktoré už v dejinách ľudstva trvajú celé veky.

Aj u starovekých národov, keď boli ešte len v prírodnom stave, t.j. človek žil najmä pre telo a nechal sa viesť zmyselnými potrebami, už nachádzame povedomie spoločenstva, t.j. spojenie jednotlivých príslušníkov národa, ale toto spojenie má jediný cieľ: uživiť jednotlivých členov. V ranom štádiu ich vývoja nevyhnutne potrebovali, aby sa im niekto postaral aj o to, čo potrebujú, aby ich niekto ako malé deti opatroval, a ten opatrovník bol ich čeladným otcom, predstaveným, vladárom. On jediný sa stará o spoločenstvo, na všetko dozerá, ale práve preto aj jeho osoba samotné spoločenstvo zastupuje, preto má najvyššiu, a keďže národ je ešte nedorastený, nevzdelaný a nevedomý, aj neohraničenú moc a s jednotlivcami môže nakladať, ako sa mu zapáči. Jeho moc sa ešte zväčšuje, keď národ ešte nevie obrábať polia, jeho príslušníci sa živia ako pastieri a neustále sa sťahujú z miesta na miesto. Tak sa dostáva do konfliktov, bojov a hádok s inými, a v tých je jediná neobmedzená vôľa potrebná. Drží si ju aj potom, čo sa národ na stálom území usadí. Vtedy už ide o dedičnú moc, ktorú mu ešte žiadny z členov jeho národa neodopiera, a to tým skôr, že si ju ponecháva aj ako najvyšší kňaz. V takomto stave vidíme národy starovekej Ázie, tamojšia spoločnosť bola ešte nerozvinutá a človek, ktorý predstavoval spoločenstvo, mal najvyššiu a neobmedzenú moc a tej sa všetci museli úplne podrobiť, pretože v spoločenstve nehrali aktívnu úlohu, nestarali sa oň, ale ono o nich.

V nasledujúcom období sa na chode spoločenstva zúčastňovalo viac aktívnych členov, t.j. tých, ktorí všetko potrebné určujú, vykonávajú alebo dávajú vykonať, a zároveň s touto účasťou dostávajú aj všetky ostatné práva, predstavujú tú istú autoritu, ako v predchádzajúcich spoločenstvách čeladný otec či vladár, teda tú istú, len trochu obmedzenú, a to na rodinu. V predchádzajúcich spoločenstvách sa čeladný otec či vladár považoval za hlavu spojených rodín, alebo i jednej rodiny, a so všetkými jej členmi zaobchádzal podľa vlastnej vôle. V spoločenstvách, o ktorých hovoríme, sa čeladní otcovia, ktorí sa zúčastňujú na chode spoločenstva, úplne rovnajú predchádzajúcemu vládcovi, so svojou rodinou zaobchádzajú podľa svojho vlastného rozhodnutia, robia s ňou, čo považujú za najlepšie, a tejto ich neobmedzenej vôli sa podrobuje nielen vlastná rodina, ale aj všetko ostatné, čo tvorí jej bezprostredné okolie: teda poddaní, sluhovia, ktorí sú v skutočnosti jeho otrokmi. Je síce pravda, že tu sa už na chode

spoločnosti podieľa viac jednotlivcov, ktorí majú preto isté práva, no najväčšia časť spoločnosti ešte vždy nemá žiadne právne postavenie, stojí mimo práva. Právne postavenie majú zvyčajne len tí, čo bývajú v hlavnom sídle spoločenstva, v sídle panovníka, a okrem toho majú aj iné priaznivejšie podmienky, napríklad pochádzajú z významných rodov či majú väčší majetok. Tento stav vládol v takzvaných klasických spoločenstvách: gréckych a rímskych. Všetky stoja na rovnakom základe, odlišujú sa len vzťahom spoločenstva k jednotlivcom, svojim členom, lebo niektoré z nich, napr. rímske a najmä spartské, jednotlivca prísne podriaďovali spoločenstvu, ba Sparta ho v svojich počiatkoch v záujme spoločenstva vôbec neuznávala, iné však, napr. Atény, dovolili jednotlivcom rozvíjať sa slobodnejšie. V Sparte človek od narodenia až po smrť patrila spoločenstvu, len čo sa dieťa naučilo chodiť, vychovávali ho verejne, cvičili ho v tom, čím v tých časoch najlepšie mohlo spoločenstvu poslúžiť, najmä vo vojenskom umení. Mládenec patrila k pluku, muž k celej obci, stariec poslúžil radami, žiadny obyvateľ nemal svoj majetok, všetko bolo verejné a spoločné a dá sa povedať, že vlastne nemali rodinný život, iba ten verejný. V Ríme to nebolo až také prísne, no aj tam spoločenstvo vládlo jednotlivcom, používalo ho na všetky verejné obete, a jednotlivec aj vedel, že sa jeho osobná sloboda zakladá len na tom, a vôľu svojho spoločenstva vykonával čo najobetavejšie. Atény nežili takto prísne, zato však nikdy nedosiahli veľkosť rímskej spoločnosti, ani pevnosť a húževnatosť tej spartskej.

Keď porovnáme úroveň spoločnosti starovekých ázijských národov s tými klasickými, gréckym či rímskym, hneď sa nám medzi nimi ukáže veľký rozdiel: v tých prvých v mene spoločnosti vystupuje samovládca, v tých druhých už sa na chode a spravovaní spoločnosti zúčastňujú viacerí, v tých prvých rozkazuje jediný vládca, v tých druhých rozhodujú o tom, čo je všeobecne platné, viacerí, tamto vládne svojvôľa a všetko závisí od jedného človeka, tuto majú právne postavenie viacerí, pretože sa zúčastňujú na riadení spoločenstva. Okrem toho sa v prípade tých prvých spoločenstvo s výnimkou náboženských obradov stará len o uspokojovanie telesných potrieb, v tých druhých je už spoločnosť na vyššej úrovni, duchovnejšej, okrem náboženstva tu existujú i spoločné právo a s ním spojené i meštianske či rodinné právo, kvalitnejšia vzdelanosť, príjemnejší spoločenský život a vybrúsenejšia morálka. Z toho je jasné, že tie druhé spoločenstvá tie prvé vysoko prevýšili a museli mať aj vyššiu silu príťažlivosti pre jednotlivcov, ktoré naplňali oddanosťou a obetavosťou, a preto sa stalo, že keď sa prvé spoločenstvá pustili do boja s tými druhými, rozhodne proti nim nemohli obstáť a boj prehrali.

Po rozpade klasických spoločenstiev vstupujú na javisko dejín celkom iné národy. Ich počiatky sú úplne surové. Smelí, aktívni a odvážni jednotlivci sa spájajú pod vedením jedného náčelníka a púšťajú sa do boja, aby si podmanili iných a ukoristili, čo chytia. V dobytej krajine sa títo bojovníci potom usadia a zaberú ju, je však pozoruhodné, že krajina nepripadne celá náčelníkovi, ale sa rozdelí a rozdá medzi všetkých bojovníkov. Náčelník z nej dostane len najlepšiu časť, ostatní dostávajú alebo samostatné územia (allodia), alebo územia, ktoré sú založené záväzkami k náčelníkovi (feuda). Hlavným záväzkom bývala povinnosť pridať sa do boja, ak o to náčelník požiadal, čiže sľub vernosti. Takto vznikli spoločenstvá germánskych a románskych národov. Ako sme povedali, spočiatku išlo o celkom surové spoločenstvá, lebo ich spojenie smeruje len k jedinému cieľu: aby sa niečo vybojovalo, náčelník vyžadoval poslušnosť len v čase vojny, inak vo všetkom panuje svojvôľa z jednej i druhej strany: bojovníci sa pustia do všetkého, v čom sa dokážu obrániť iba svojou silou, a aj náčelník si získa len tú poslušnosť, ktorú si môže získať vlastnou silou a zbraňami. Nech je však takýto stav akokoľvek surový, pozoruhodné je, že bojovníci sa k náčelníkovi (sihorovi) pridávajú dobrovoľne a za svoje služby vyžadujú odmenu a svoj záväzok dodržiavajú len za podmienky, že dostanú isté práva. Ďalší rozvoj týchto národov vyplýva v ich počiatkoch. Z náčelníkov sa stali vladári a panovníci, bojovníci sa rôznym spôsobom premenili na vyššie a nižšie zemianstvo, z počiatočného vojenského spojenia sa časom vyvinulo úplné spoločenstvo, v ktorom obe strany, teda vladár i zemianstvo, prevzali správu do svojich rúk, a to tak, že na to, čo malo platiť všeobecne, sa stali nevyhnutne potrebnými vôľa a súhlas oboch strán. K týmto dvom hlavným stavom sa u germánskych a románskych národov od počiatku pridal ešte tretí: ten, čo šíril a ochraňoval kresťanské náboženstvo, ktorý pri nízkej morálke najlepšie rozumel kresťanskému učeniu a aj iným, vyšším veciam, a preto si musel v spoločnosti získať veľký vplyv, t.j. duchovenstvo. Neskôr k nim pristúpil aj štvrtý stav, a to ten, na ktorý sa vládna moc začala opierať a ktorý potrebovala na skrotenie bujarosti a svojvôle zemianstva, a ten potom vďaka majetku, priemyslu a známosti s ním spojenými nadobudol v spoločnosti značný význam, t.j. stav meštiansky. Spoločenstvo teda spravovali spomenuté tri stavy, a preto im aj pripadli isté privilégia, tým vyšším vyššie a tým nižším nižšie, a tieto privilégia sa týkajú všetkých členov jednotlivých stavov. Ak porovnáme tieto národy s národmi klasickými, vidíme medzi nimi veľký rozdiel a tiež to, že tie prvé zaznamenali obrovský pokrok. Klasické národy sa sústreďovali okolo jedného hlavného mesta a jeho obyvateľov, ktorí sa spočiatku síce tiež delili na stavy, neskôr si však boli všetci rovní

v jedinom stave, v stave meštianskom. Pri tých druhých sa už spoločenstvo rozšírilo na celú krajinu a nielen na obyvateľov jedného mesta, prípadne prilahlých miest, ale na celé stavy, a to všetkých ich príslušníkov. Na spravovaní spoločenstva sa podieľa oveľa viac ľudí, ale aj práva či privilégia požíva väčší počet jednotlivcov ako v národoch predchádzajúcich, treba však brať do úvahy, že tieto práva prislúchajú iba príslušníkom týchto stavov. Postupne sa dôsledky tohto rozšírenia práv vzťahujú aj na nižšie triedy, a to tým skôr, že kresťanské náboženstvo hádže blesky i na najnižšie vrstvy ľudu a tiež ich uznáva a váži si ako ľudské bytosti. Predchádzajúce národy považovali všetkých, ktorí mali nižšie postavenie a nezúčastňovali sa na chode spoločenstva, za otrokov, po zavedení kresťanského náboženstva kruté otroctvo zmizlo, zostalo však nevoľníctvo, oveľa znesiteľnejšie a lepšie než staré otroctvo, no i toto nevoľníctvo sa pomaly vytráca a ruší. Zo všetkého povedaného vyplýva, že tieto spoločenstvá sú vyššie než klasické, oveľa rozvinutejšie, dokonalejšie: je tu kresťanstvo, podiel na správe spoločenstva pre množstvo ľudí, podelených na stavy, a s týmto podielom spojené práva a privilégia, všetci majú otvorenú bránu k vede a vzdelaniu, základné vzdelanie a samotný stav tých najnižších vrstiev sa zlepšil. Už tu neexistuje tak prísne zviazané spoločenstvo, ktoré by jednotlivca úplne potláčalo, každému ponecháva vlastný život, aj pole pôsobenia.

Ukázali sme, že spomenuté románske a germánske národy už mali spoločnosť oveľa jasnejšiu a dokonalejšiu než tie predchádzajúce, a pochopili sme, že na jej spravovaní sa zúčastňovalo oveľa viac ľudí než predtým, pripomenuli sme zároveň aj to, že na ňom majú podiel iba podľa svojho stavu a podľa neho majú aj práva a privilégia. Človek je však človek, čo je ten najvyšší a najväčší dôvod, prečo má právo hlásiť sa o svoje práva, má cenu ako ľudská bytosť, a z tohto titulu ho i kresťanstvo ako ľudskú bytosť uznáva a vkladá mu aj právo ľudskej bytosti. Čím je teda kresťanstvo rozšírenejšie a ukotvené v mysliach ľudí, tým väčšmi sa všeobecne rozšírila aj túžba po uznaní práva ľudskej bytosti, a túto túžbu podporuje aj vzráhajúca sa vzdelanosť a osveta, ktorá má najväčší význam v tom, že človeku pomáha uvedomiť si svoju hodnotu a kliesni mu cestu k duchovnému životu. Spomínaná túžba po uznaní človeka ako takého sa uspokojit' nemohla, keďže však spoločnosť ešte nebola natoľko rozvinutá, aby brala do úvahy každého jednotlivca, a mohli by sme povedať, aby ho aj mohla brať do úvahy, pretože všetko, čo sa má rozvíjať a skutočne podariť, môže sa uskutočniť len pomalými krokmi, pustili sa jednotlivci do samotnej spoločnosti, akoby im stála v ceste a pôsobila proti nim. Jednotlivec však má okrem svojich úplne oprávnených nárokov, t.j. túžby po uznaní seba samého ako duchovnej existencie, aj stránky iné, nesprávne, nenáležité, akými sú

vážne, egoizmus, mylné predstavy atď., ktoré, keď už sa raz začal domáhať svojich práv, tiež pridal k tým oprávneným a požadoval aj pre ne rovnaké uznanie, z čoho, ako každý predsudkami nezaťažený ľahko rozozná, vznikali aj neoprávnené nároky. Oboje, oprávnené s neoprávneným, sa spojilo a pustilo do boja proti spoločnosti a realite v pevnom presvedčení, že im spoločnosť kladie prekážky. Tieto nezhody a boje sú staré, stretávame ich u všetkých raných románskych a germánskych spoločenstiev hneď po skončení stredoveku a potlačiť sa ich podarilo veľkou silou a mocou len na niekoľkých miestach. Najživší boj sa viedol v Anglicku a Francúzsku, kde spôsobili dva veľké prevraty: za Karola I. a Ľudovíta XVI.. Oba prevraty hrozili dlho, pomohli im, pravda, aj iné závažné dôvody, napr. útlak ľudu vyššími vrstvami, hlavná príčina však bola tá, čo sme uviedli. V Anglicku sa tieto boje spájali aj s náboženskými, lebo kráľ si prostredníctvom reformácie privlastnil práva, ktoré v náboženskej oblasti mali patriť jednotlivcom, vo Francúzsku sa však viedli na politickom poli a spôsobili strašný prevrat, ktorý všetci vzdelaní ľudia dobre poznajú. Ako sme už spomenuli, týmto výbuchom predchádzalo v Anglicku napätie v duchovnej oblasti, na náboženskom poli povstali puritáni, levelleri, vo Francúzsku im predchádzali encyklopedisti, celý spolok okolo baróna Holbacha (la synagogue des encyclopedistes) s tisíckami vyznáčov a nasledovníkov. Rousseau v diele *Du contrat social* tvrdí, že v spoločenstve majú rozhodovať jednotlivci a ich mienka, a s tým cieľom vymyslel takzvanú zmluvu medzi vládcami a národmi, podľa ktorej by síce národy dovolili vládcovi vládnuť nad nimi, ale keby sa im znepáčili, mohli by im to právo odňať a naložiť s ním podľa vlastnej vôle. História však takúto zmluvu nepozná a išlo by o neprirodzený spôsob vzniku spoločenstva, takú zmluvu mohol síce človek vytvoriť v 18. storočí, no národy v počiatočných štádiách svojho rozvoja nie, keďže o spoločnosti, ani o právach, ktoré im prináležia, nič nevedeli. Rousseau však chcel touto zmluvou len prekliesniť cestu, ktorou by sa pri chode spoločnosti uplatnila vôľa jednotlivca. Človek bezpochyby má práva, keďže má ducha, ale tie si musí nadobudnúť vlastnou dlhodobou prácou, vzdelávaním a úsilím. Spolu s Rousseauom vystupuje vo Francúzsku celý pluk podobných učiteľov: Diderot, d'Alembert, Raynal, Helvetius, Marmontel, Grimm, Laharpe, Condorcet atď., ktorí všetko, čo sa týka usporiadania spoločnosti, zatracujú a popúšťajú uzdu všelijakým domnienkam, výmyslom a vášňam. To všetko dozrelo a hrozne vybuchlo v strašnom francúzskom prevrate, ktorý v spoločnosti podkopáva, ničí a borí všetko pozitívne v politickej i náboženskej oblasti a necháva za sebou len rovnosť a pustotu.

¹ O spoločenskej zmluve, 1762.

Rozviazali sa tam všetky predstavy a všetky sa chceli realizovať, uvoľnili sa všetky vášne, všetky jednotlivé nároky, no keďže z toho povstala len prázdnota a na ničom spoločnom, určitom sa nedohodli, všetky tieto predstavy a vášne padli za obeť jedinej: najprv strašnému Robespierrovi a potom železnej vôli veľkého Napoleonovho ducha. Táto jediná železná vôľa, ktorá nemusela brať ohľad na nič, však bola potrebná, aby uprostred ničivých vášní vzniklo aj čosi pevné, čo by ich pri požieraní sa navzájom skrotilo, bola potrebná na to, aby sa spoločenských duch obnovil a potlačil vášne jednotlivcov. Pred Napoleonom vládla, ako hovoríme, prázdnota, s Napoleonom sa všetko vracia späť: náboženstvo a s ním cirkev, spoločenský poriadok, Napoleon preto zostáva, ak aj neberieme do úvahy iné jeho skutky, novým tvorcom francúzskej spoločnosti, akokoľvek ho nemeckí spisovatelia v poslednom čase očierňujú. Na francúzskom príklade sa národy naučili, že keď sa jednotlivcom dá úplná sloboda, spoločnosť končí, a teda ak má spoločenstvo pretrvať, musia sa s ním jednotlivci zmieriť.

Už pred francúzskym prevratom vznikli v európskych štátoch politické strany, po samotnom prevrate, keď sa jednotlivci pustili do veľkého boja so spoločnosťou, rozvinuli sa v týchto štátoch dve strany a vynorili sa najmä tam, kde je rozvinutý verejný život a jednotlivci majú voľnejšie pole pôsobnosti, t.j. v takzvaných reprezentatívnych štátoch. Jedna zo strán je postavená na všetkom, čo tvorí a zosobňuje základ spoločnosti, teda pravidlá, zákony, vlády, druhá sa naopak postavila na stranu jednotlivcov, dožadujúcich sa svojich práv, ktorým sa v predchádzajúcich obdobiach kládli neustále prekážky, a tie, aby svoje práva získali, musia odstrániť a premôcť, prvá strana sa nazýva konzervatívna, tá druhá slobodomyselná alebo liberálna. Medzi oboma sa v spomenutých štátoch objavilo veľké napätie, prvá sa bála zániku verejného života, preto sa pevne oprela o všetko, na čom doteraz spoločnosť stála, tá druhá naopak to všetko poprela, a aby splnila svoj cieľ, na všetko minulé hľadela krivým okom a začala otvárať iný, novší poriadok, lebo len s naozaj novým usporiadaním spoločnosti môžu vzniknúť noví ľudia (homines novi). Tým sa obe strany rozšírili do protichodných smerov, a čím väčšími medzi nimi narastalo nepriateľstvo, tým do väčších krajností zachádzali a už z ich samotnej podstaty vyrastali čoraz väčšie výstrelky. Na tej prvej sa začala bez ďalšieho skúmania odsudzovať túžba po novom, zatracoval sa akýkoľvek pohyb a práva jednotlivcov sa vyhlásili za nebezpečné, tá druhá v odpovedi zašla do iného extrému a všetko minulé vyhlásila za zlé, poriadok v spoločnosti pokladala za tyranu a začala sa vyhýbať všetkému, na čom sa spoločnosť zakladala doteraz, a za heslo si vyvolila úplnú slobodu jednotlivca. Z nových túžob povstali rôzne teórie spoločnosti, ktoré zodpovedali

extrémom oboch strán a delili sa rovnako ako v predchádzajúcom období: napr. Hobbesova a Rousseauova teória o štáte. Ten prvý tvrdí, že ľud existuje len kvôli vláde, ten druhý podriaďuje vládu ľudu. Teórie na strane liberálnej hlásajú, že sa zákony štátu nemajú dediť, ale každá ďalšia generácia si má tvoriť nové zákony, že ak predchádzajúce generácie nemohli svojich potomkov zákonmi zaviazať, nová generácia má dodržiavať zákony vlastné, ktoré si sama vytvorí, a napr. že so zákonmi platnými v spoločenstve musia súhlasiť všetci jednotlivci, lebo vraj nikoho nemožno nútiť, aby sa im podrobil. Tieto a im podobné teórie kolovali po Európe, kto však tomu čo len trochu rozumie, ľahko pochopí, že pri oboch týchto krajnostiach by sa spoločnosti zle povodilo, a keby sa zrealizovali extrémne požiadavky liberálnej strany, akýkoľvek verejný život by sa stal nemožným, lebo keby si napr. každá generácia mala ustanoviť nové zákony, podkopala by samotné základy svojho spoločenstva, pretrhla by zväzok so svojou minulosťou a do života by uviedla tie najnezrelšie výmysly, len tak zo vzduchu nachytané, ktoré by všetko rozhádzali a stabilitu spoločenstva zničili. Rovnako by to dopadlo, keby mali všetci príslušníci spoločenstva schvaľovať zákony, lebo by sa každý zákon stal už vopred nemožným a o jeho rešpektovaní by nemohlo byť ani reči. A keby sa zaviedla druhá krajná možnosť, z národov a jednotlivcov by sa stali len čisté nástroje, ktoré by nemali vlastný cieľ a slúžili by len niekomu inému. Z toho vidno, že ani jeden z týchto extrémov nemôže v živote obstáť a ani sa nedá uznať, a chvalabohu už aj prešiel čas, keď sa tieto teórie po Európe potľkali a rozširovali, pretože sú také neskutočné a neprirodzené, že to muselo padnúť národom do očí, len čo po prvej horúčke trochu ochladli. Môžeme teda povedať, že sa potľkajú a zrážajú už len po kútikoch, kam nedopadne súčasné svetlo dňa. No hoci sa extrémny, ktoré vyvolali nepriateľstvo medzi oboma stranami, vytratili, boj medzi nimi neustal, len sa trochu zmiernil. Kto skúma povahu oboch táborov a uvažuje o nej, príde na to, že ten konzervatívny sa drží toho, čo je nevyhnutnou podmienkou existencie každého spoločenstva, mocne sa teda drží jeho usporiadania a základov, naopak druhý, takzvaný liberálny tábor sa ženie za tým, čo jednotlivcom poskytuje väčšie uznanie a odstraňuje ich obmedzenia vo verejnom živote, kvôli tomu však, že jednotlivci majú popri svojich kladných stránkach, akými sú vzdelanie, domáhanie sa rovnakej spravodlivosti pre všetkých, náležitých podmienok pre svoje konanie i všestranný rozvoj talentu, má i stránky záporné, napr. egoizmus, vášne a z nich pochádzajúca svojvôľa, často sa liberálny tábor uchýli aj k tomu, aby sa dožadoval uznania aj týchto negatívnych stránok, na druhej strane sa zase konzervatívny tábor pri pevnom dodržiavaní starého usporiadania a stavu v pohybe jednotlivcov niekedy stáva

príliš úzkostlivým a bojzlivým, je teda jasné, že obe strany vykazujú znaky zaujatosti, pričom však obe prajú spoločnosti dobre v tom, v čom sú ich zámery čisté a nesebecké. No i tak medzi nimi ešte vždy panuje trpký a horký súboj, ktorý je v tom pozitívny, že každú stranu odrádza od jednostrannosti, a to konzervatívnu od skostnatenosti a zaťatosti, a liberálnu od prudkosti, ľahkomyselnosti a svojvôle, vďaka čomu konzervatívna strana čoraz väčšmi pristupuje na práva jednotlivcov a pomaly ich k správe vecí verejných pripúšťa, a liberálna strana čoraz väčšmi uznáva spoločnosť a jej usporiadanie, a zvyká si naň. Z toho vyplýva, že nemôžu v spoločnosti existovať len samy osebe, ale musia sa spájať a navzájom prenikať, aby sme sa napokon dostali tam, kam sa dostať chceme a máme. Ani jedna strana sama osebe nemá budúcnosť a ani jedna sama osebe štáty či národy nespasí, môže k tomu dôjsť len ich vzájomným pôsobením. Budúcnosť leží len v ich spojení a vzájomnom pôsobení a zmierení, lebo už bezpochyby nemôžu štáty či spoločenstvá fungovať ako v starovekej Ázii, kde jednotlivcov vôbec neuznávali, ani ako v starovekej Sparte, kde ich úplne popierali, ale ani ako v stredovekých rozvinutých spoločenstvách, kde ich prijímali veľmi všeobecne, ale na druhej strane ani jednotlivec nemôže existovať bez spoločnosti, bez toho, aby sa v ňom zosobnila, bez jej usporiadania, inak by nastal rozvrat a všetko by sa vrátilo o veľký kus späť. Tam, kde sa obe tieto strany zlejú, kde sa vďaka vzájomnému spoznaniu zmieria, tam položia pevný základ budúcnosti.

Podstata teda leží v tom, aby sa jednotlivec a spoločnosť vyrovnali, t.j. aby si spoločnosť uchovala svoj význam, postavenie a moc, a aby jednotlivec dostal v spoločnosti náležité práva a slobody. Tam, kde sa to podarí, obe strany sa spoja a spoločenstvo dostane pevný základ, tam, kde prevažuje jedna či druhá, sa vyskytujú napätia a zápasy, ktoré celú spoločnosť vrhajú do nebezpečenstva, z ktorého ju, ako sme už videli, vyvedie len jedna silná vôľa. V štátoch, ktoré ešte majú do takéhoto vyrovnania ďaleko, nachádzajú spomínané politické strany široké pole pôsobnosti a na ňom medzi nimi prebiehajú ťažké strety, čím väčšmi sa však k tomu vyrovnaniu blížia, tým väčšmi sa boj medzi nimi oslabuje, lebo ním sa im aj zužuje pole pôsobnosti a ich jednostrannosti sa o seba trú a čoraz väčšmi prenikajú do tej druhej. Vidíme to i v mnohých európskych štátoch, kde už obe strany stratili veľa zo svojich pôvodných cieľov. Smeruje to teda, ako sme už povedali, k budúcnosti a potvrdzuje to už vyslovenú myšlienku, že budúcnosť sa vytvorí vzájomným spojením oboch strán.

Keď sa pozorne pozrieme na slovanské spoločenstvá a preskúmame ich vznik a život, ani v jednej nenájdeme rovnováhu medzi spoločenstvom a jednotlivcom, ale

rovnako ako u všetkých Slovanov i tu vidíme krajnosti: t.j. alebo prevažuje jedna strana, spoločenstvo, usporiadanie, vláda, a len málo sa stará o jednotlivcov, alebo jednotlivci prevládajú nad spoločenstvom tak, že to sa drobí na kúsky, ktoré si privlastňujú miesto verejného života, čím potom spoločenstvo podkopávajú. Už samotný vznik slovanských spoločenstiev sa líši od vzniku germánskych a románskych národov: v tých spoločenstvo zakladajú vojvodovia, stojaci na čele bojovníkov, u slovanských národov sa cení len rodinný život, ktorý sa rozširuje a z neho povstávajú vladári nad celým národom, kmeňom. Stalo sa to v českom spoločenstve, kde na trón nastúpil roľník Přemysl, rovnaká povest' sa viaže aj k vzniku poľského spoločenstva, kde vládu nad ľuďom dostal bohobojný hospodár, Piast. Hoci tu ide len o povesti, predsa len sa z nich dá vyvodiť záver, aký nám poskytuje aj príklad voľby panovníka u korutánskych Slovanov, že aj iné slovanské spoločenstvá vznikli rovnakým spôsobom, pretože to presne zodpovedalo samotnému duchu národa. Podľa slovanského chápania by tak spoločenstvo malo byť rozšírenou a povýšenou rodinou, rodina tu však nemá to isté postavenie, ako u východných či aj u iných európskych národov, napr. starých Germánov, lebo u tých prvých je otec neobmedzeným pánom, u tých druhých oddávna prísny a krutým vládcom rodiny. U východných národov je žena otrokyňou a deti otročatami, s ktorými hlava rodiny môže naložiť podľa ľubovôle, u tých druhých je žena tiež úplná nevoľníčka, u Škandinávcov sa za jej život platí len polovica toho, čo za iného človeka, a deti môžu tiež, keď sa otcovi zapáči, odohnať z lona rodiny. U Slovanov nie je ani jedno, ani druhé. Ako vieme zo starých slovanských práv, napr. českých, žena mala v manželstve veľké práva a ani deti neboli vystavené otcovej dobrej vôli, ale chránené právom. Už v dávnych časoch dostávala žena veno, uznávala sa teda za osobu, lebo len osoba môže vlastniť veci, a deti, synovia, majú vlastnícke právo k majetku tak, že keď dosiahnu plnoletosť, alebo, ako vyjadruje staré české právo, dosiahnu spravodlivý vek, môžu si vyžiadať podiel na majetku, a ak na ňom trvajú, aj ho musia dostať, a dcéry, ak sa dobre správala, otec nemôže prekázať vo vydaji. V tomto práve je dôležité ešte aj to, že stojí na strane najmladšieho, teda najslabšieho, lebo jemu zostáva rodičovský dom, čo je pravým opakom germánskeho práva, ktoré prisudzuje najväčšie nároky najstaršiemu, najodrastenejšiemu, napr. v majoráte.* Všetky deti majú na rodičovský majetok rovnaký nárok,** čím sú navzájom nezávislé a právo stojí na strane jednotlivých členov rodiny

* Mnoho zo spomenutého, čo je bezpochyby najstaršie slovanské, sa nachádza v našom uhorskom práve i doposiaľ.

** V rukopise Kráľodvorského snemu: I umre-li hlava čeledina, deti vše tu zbožím v jedno vládnu, vládiku si z rodu viberúce atd'.

a vychádza im v ústrety aj na úkor straty pre celé rodinné spoločenstvo. Napr. syn mohol otca žalovať ako hocikoho cudzieho, mohol mu aj za života majetok odobrať a ponechať si ho. Z toho a ešte iných ustanovení, ktoré tu uvádzať nechceme, vyplýva, že v slovanskej rodine prevažujú jednotlivci aj na úkor spoločenstva, a rovnaké chápanie sa prenieslo z rodinného života aj do spoločenstva, ktoré na jej základe vzniklo, a v niektorých sa rozšírilo až natoľko, že malo pre spoločenstvo zničujúce následky. Zo samotného vzniku týchto spoločenstiev pochádzalo i to, že vláda medzi Slovanmi nikdy nenabrala takú silu a moc, ako napr. u germánskych národov, pretože v slovanských spoločenstvách sa jednotlivci bránili tesným spoločenským zväzkom, bojovali proti nim, zatiaľ čo germánske spoločnosti už nad jednotlivcami získali nadvládu a mocne ich spúтали. Následkom toho spoločenstvá starých Slovanov nad Labem a všade v dolnom Nemecku, keďže neboli pevne spojené, nedokázali sa udržať v boji so silnou nemeckou spoločnosťou a museli jej podľahnúť. Samotní Normani založili medzi sebeckými severnými Slovanmi, ktorí nechceli nikoho poslúchať, silnejšie spoločenstvo, tí však, a ich vladári, sa opierali o meč a nie o často bezmocnú vôľu domáceho vládcu.

U slovanských spoločenstiev je ďalej dôležité i to, že hoci tam vznikajú stavy, nevznikajú všetky a v takom počte, ako u germánskych a románskych národov. Nie sú to stavy ako stavy, ale jednotlivci, ktorí sa aktívne zúčastňujú na chode spoločnosti, napr. v Poľsku, kde sa snemu zúčastňujú všetci zemanovia, rozhodujú všetci svojimi hlasmi, až to zachádza tak ďaleko, že vôľa jednotlivca dokáže zvrátiť vôľu celého stavu a všetkých ostatných. Takáto prebujnelá moc jednotlivcov, ktorá považuje celú spoločnosť za svoje vlastníctvo a len sa s ňou zahráva, vykopala hrob, do ktorého padlo aj poľské spoločenstvo.

História poľskej spoločnosti od vymretia Jagelovcov je smutná a nepekná, vládne tam číry, povedali by sme, hnusný egoizmus. Vladár nemá na svojej strane len tých, ktorých k sebe pripúta vysokými úradmi, všetci ostatní sa od neho odťahujú, vládne sa priečia, akoby vláda tiež bola len jedna strana a konala sama pre seba, všetko hľadá len vlastný úžitok a kuje spojenectvá. V takomto prebujnelom stave si poľské zemianstvo, akoby ani nebolo súčasťou spoločenstva a nemalo mu slúžiť a ochraňovať ho, urobilo z prostého ľudu vlastný majetok, z čoho vyplynulo to najodpornejšie nevoľníctvo, ktoré v Poľsku zavrášilo dva extrémny: tú najväčšiu svojvôľu a to najväčšie bezprávie. Meštiansky stav, ktorý by sa ako-tak zúčastňoval na verejných záležitostiach, u Slovanov ani nevznikol, s výnimkou Čiech, kde sa však rozvinul úplne na základe nemeckého práva.

Opak tejto krajnosti, t.j. prevahy vôle jednotlivcov, nastal zase v ruskej spoločnosti, kde spoločenstvo a jeho zosobnenie, usporiadanie, zlikvidovalo vôľu jednotlivcov a spolu s ňou celý zemiansky stav, tým sa však aspoň spoločenstvo udržalo. Ani v jednom slovanskom spoločenstve niet súladu medzi týmito dvoma základnými živlami, ktoré tvoria spoločnosť, a nikdy ho ani nebolo, a preto aj niektoré z nich upadli a iné sa rozvinuli iba jednostranne.

Toto všetko bádateľovi slovanskej histórie veľa vysvetlí.